

Emina Dabo Hunjak

Fenomen pučkoga pjesništva otoka Paga i njegova uloga u zajednici

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK 398.8:821.163.42>(497.5-210.7Pag)

Priloženi rad istražuje fenomen pučkog pjesništva otoka Paga te ga postavlja u kontekst teorija kulturnoga pamćenja i sjećanja. Analizom pučkih pjesama s otoka Paga, njihova sadržaja, elemenata pučke poetike te njihovih književnih i izvanknjiževnih funkcija radom će se pokazati u kolikoj mjeri i na koji način pučke pjesme sudjeluju u pohranjivanju kulturnog pamćenja zajednice i fiksiranju njezina tradicionalnog identiteta. Time će se odrediti i uloga pučkih pjesama u konstruiranju identiteta zajednice. Analizirat će se izabrane pjesme iz korpusa pučkog pjesništva otoka Paga, ponajviše s područja Novalje i okolice. Riječ je o autorskim pjesmama koje su većinom sačuvane u obliku autografa.

Ključne riječi: Pag, pučko pjesništvo, tradicijski identitet zajednice, kulturno pamćenje, prošlost

I. Pučko pjesništvo otoka Paga

Pučko je pjesništvo prisutno na cijelome otoku Pagu, a najbrojniji pjesnici pojavili su se u Novalji i Kolanu među kojima su značajniji Šime Šugar Ivanov, Anton Šuljić Boškinac, Radoslav Dabo Slave, Berto Krešimir Balabanić i Ivan Šuljić Iveša. Pučko pjesništvo, kao i sveukupno pučko stvaralaštvo otoka Paga, do nedavno je postojalo samo u brojnim rukopisnim zbkama, pjesmaricama te u memoriji pučkih pjevača i kazivača. Tek se u novije vrijeme pojavilo nekoliko tiskanih izdanja zbirki paških pučkih pjesama.¹ Paški su pučki pjesnici bili

¹ Jedan dio pučkih pjesama prikupio je Nikola Crnković izdajući ih kroz četiri zbirke, a sabrana su i pučka djela kolanjskoga pjesnika Berta Krešimira Balabanića (*Radovan i Ljudmila*, 2007., *Vila Hrvatica*, 2009., *Duhovna oporuka*, 2009.) čiji je pučki spjev *Hrvatskoga težaka kob, o 430-toj obljetnici Seljačke bune Matije Gupca* (Split, 2003.) priredio Crnković. Objavljene su i pjesme Šime Šugara Ivanova iz Kolana (*Pjesme*, 1997.) nastale sredinom 19. stoljeća te su do danas najstarije poznate pučke pjesme na otoku.

najproduktivniji u 19. i 20. stoljeća pišući pjesme razne tematike, domoljubne, povijesne, junačke, političke, iseljeničke, težačke, obiteljske, vjerske i zavičajne. Osobine pučkoga stvaralaštva, pa tako i onoga na otoku Pagu, brojna su ponavljanja, varijacije, klišeji, ustaljene formule, a njegova je funkcija prenošenje pouke, priopćivanje nekoga sadržaja, bitnog, neobičnog ili tragičnog događaja na publici blizak i zabavan način. Budući da na pučku književnost utječu djela visoke književnosti, a sadrži i brojne stilizacije usmene književnosti u čije tokove često i sama prelazi (Zečević 1971: 19-41), karakterizira je fluidnost zbog koje dolazi do poteškoća u njezinu preciznom definiranju i vrednovanju unutar suvremene znanosti o književnosti. Pučka se književnost stoga često razumijeva kao prijelazni književni fenomen između književnosti usmene i umjetničke pri čemu dolazi do njihovih međusobnih utjecaja (Bošković-Stulli 1967: 257).

Paški su pučki pjesnici pjevali o povijesnim i lokalnim događajima, predajama i legendama, a pučku su pjesmu izvodili i slagali u raznim prigodama, tijekom rada na polju, prilikom crkvenih i svjetovnih svečanosti, obiteljskih okupljanja ili svakodnevnih druženja. Kolonjski pučki pjesnik Berto Krešimir Balabanić svoje je stihove često slagao radeći u vinogradu, o čemu svjedoči njegov sin Josip: „Sunce žari, a on, mislim, osjećao se kao kralj, jer usred teška rada – čula se pjesma!“ (Balabanić 2007: 18)

Pučko pjesništvo na otoku ima i svoju pjevnu izvedbu naziva *na kanat*². Cilj je pjevanja *na kanat* što jednostavnije prenijeti određenu pouku koju je trebalo upamtiti pa je takvo izvođenje primjer mnemotehničkoga poetskog oblikovanja.

Stihove pučkih pjesmama koji su se za vrijeme svadbe izvodili *na kanat* zabilježio je pučki pjesnik Ante Baričević Pipe objedinivši ih u pjesmi naslova *Novaljske pisme kih je pival Ivan Crnković na kanat*. Stihove koje Pipe donosi mladić upućuje djevojci prilikom prošnje:

*Ja ću tvoga oca zamoliti / da mi bude dobar dopustiti / da ja zemem
lipo stablo tvoje / i u dvore posadim ga svoje.* (Crnković 2003: 364)

² Riječ je o specifičnom načinu pjevanja koje se izvodi dvoglasno i najčešće bez pratnje instrumenata, *a capella*, a u svečanijim prigodama prati ga glazba tradicionalnoga otočnog instrumenta *miha* ili *miščića*. Pjevanje *na kanat* može se opisati i kao dvoglasje tijesnih intervala koje je specifično za Istru i Hrvatsko primorje, a koje se zasniva na netempiranim tonskim odnosima pa etnomuzikolog Jerko Bezić to pjevanje naziva netempiranim. Pjesme su najčešće deseteračke, a rijetki su i osmerački stihovi. Smisao tih pjesama jest da se prenese neka poruka, ispriča priča, sačuva uspomena, izreče neka prigodnica, stoga je u prvome planu njihov sadržaj.

Prigodne stihove koji su se pjevali *na kanat* donosi i Šime Zubović Zakarijin (Zubović 2014: 160):

*Lipa moja lipo mi se nosiš / Samo malo u široko hodiš / Kad bi malo
ti užje hodila / Lipša bi mi i spretnija bila.*

*Zvzdo moja jutranja Danice / Lice ti je ko u golubice / Nisi zvzda
već si moja draga / kad te ljubim sva si sretna mlada.*

Pučki su pjesnici otoka Paga svjesni važnosti otočne pučke pjesničke tradicije pa se često pozivaju na svoje prethodnike naglašavajući njihovu važnost unutar otočne baštine. Tako je novaljski pjesnik Anton Šuljić Boškinac stihovima iskazao poštivanje prema pučkome stvaralaštvu Šime Šugara te izrazio želju da ga posjeti kako bi od njega mogao učiti:

*Boga moli Antone Šuljiću / da mu bog da i zdravlje i sriću / i onoga
dočekati dana / da bi pošal do sela Kolana / i napil se izobilja vina /
i Šugara pohodio Šima. / Jer vela mi je na srdašcu muka / kad ću
čuti njegova nauka. / Da me uči kao svoga sina, / jer sam upol
njegovih godina. (Crnković 2003: 99)*

Pučkim je pjesnicima najbliže bilo pjevanje usmene tradicionalne poezije koja je kolala među pukom pa su preuzimali njezine gotove formule i ugrađivali ih u svoje pučke tvorevine (Zečević 1986: 20). Primjer takvih stihova nalazimo i kod novaljskoga pučkog pjesnika Ivana Šuljića Iveše koji je djelovao sredinom 20. stoljeća. Deseteračkim je stihovima Iveša versificirao lokalnu predaju o potonuću antičke Cisse³, opisujući je formulama usmene lirike:

*Sjajna Kiša, u sjaju uživa, / na sunčanoj zraki se preliva, / ko u zlatu
na suncu se kupa, / divna Kisa, s bogovima skupa. // Poljsko cveće
iz zelene trave, / posli rose, podignulo glave, / latice se prema suncu
viju, / uživaju, danu se raduju! // A na polju žitorodni klasi, / počeli
su izbacivat vlasi, / zelenu se poljem vinogradi, / perivoji i cvitni
nasadi. // Procvali su jorgovani rani, / stada pasu, pjevaju čobani, /
miris jutra ko čarobna bajka, / divnog jutra i majskog danaka.
(Šuljić Iveša 1968c: 5)*

Pučki se autori ne javljaju kao zastupnici vlastite individualnosti, već kao predstavnici kolektivnih shvaćanja o općeljudskim vrijednostima (Zečević 1978: 378) koji zadovoljavaju potrebu svojih recipijenata za „vječnim“ istinama koje

³ Naziv toga antičkoga lokaliteta danas je sačuvan u toponimu Caska (usp. Kurilić 2011).

„predstavljaju ekvivalent onoj komponenti koja se u djelima umjetničke književnosti očituje u stupnju umjetničkog ostvarenja" (Zečević 1986: 63). Osim težnjom za „vječnim“ istinama, pučka djela propagiraju i „vječno“ važeća mjerila svih događaja pa se tako „norme koje vrijede u životu zajednice javljaju u osnovi pučkih tvorevina i njihov su *raison d'être*" (Zečević 1978: 375).

II. Uloga pučke književnosti u zajednici

Uzajamna ovisnost književnosti sa zajednicom u kojoj nastaje ključna je za razumijevanje pučke književnosti koja vodi računa o svojoj publici, nastoji joj se svidjeti, ali i svojim poukama na nju utjecati. Djela pučke književnosti pri tome često imaju didaktičku funkciju, odnosno svoje recipijente nastoje poučiti te im prenijeti odgovarajuću pouku. Iveša je svoje pjesme namijenio zajednici u Novalji, često je prozivajući, kritizirajući te izvirgavajući je šali i poruzi s ciljem da svojim recipijentima prenese određenu pouku, što i sam naglašava sljedećim stihovima:

Oj Novaljo, tebi sada pojem, / od naroda, i o selu mojem, / i o dilu, našega vrimenta, / da nam bude lipa uspomena. // (...) // Sva su tvoja dila nabrojana, / u mojim pismama posađena, / svako dilo, od svih tvojih mana, / pivat će se, još sto godin dana. // I nikad se neće izbrisati, / pivat će se, a i spominjati, / svako dilo, svaka tvoja mana, / od davnine, i današnjih dana. (Šuljić Iveša 1968b: 273)

Događaji zabilježeni pjesmom odmjeravaju se s obzirom na *vječnost* koja je vremenski okvir pučke pjesme. Stoga, bilo da se opjevavaju događaji iz sadašnjosti bilo prošlosti oni će fiksirani pjesmom uvijek imati odjeka u vremenu, odnosno svjedočit će o njihovim akterima te biti pouka budućim naraštajima još *sto godin dana*, kako se pjesnik formulaično izrazio.

Funkcija pjesme koja se može iščitati iz navedenih Ivešinih stihova tako nije samo prenošenje pouke, već i težnja da se određeni događaji i njihovi sudionici sačuvaju u pamćenju zajednice.

Djelima paške pučke književnosti dominiraju izvanknjiževne funkcije koje se ostvaruju u njezinu odnosu s recipijentima. Pučki tekstovi ne teže originalnosti niti iznevjeravanju horizonta očekivanja svojih recipijenata, već stalnom potvrđivanju koncipiranoga reda, prenošenju pouka i stabilizaciji postojećih okvira zajednice kojoj se obraćaju. Dakle, poput zabavne književnosti koju, s gledišta teorije recepcije, karakterizira to što ne iziskuje promjenu horizonta očekivanja (Jauss 1978: 823), već „ispunjava očekivanja što ih propisuje vladajući pravac ukusa unutar zajednice“ (Jauss 1978: 287), i pučki su tekstovi usmjereni

na svoju čitalačku publiku nastojeći je poučiti i zabaviti (*prodesse et delectare*)⁴, ali i zadovoljiti njezin ukus pučkim stilskim sredstvima koji kod čitatelja visoke književnosti uzrokuju književnu monotoniju.

Kroz pouke te *vječne istine* i vrline koje pučko štivo podcrtava njegovi recipijenti zadovoljavaju težnju za *vječnošću*, a njima se potvrđuje i koncipirani red kao onaj koji priželjkuju i pučki autori i njihovi recipijenti. Viši smisao iz opisa povijesnih zbivanja ističe i Andrija Kačić Miošić koji je svojim čitateljima ponudio „organiziranu moralnu povijest“ (Zečević 1991: 167) u stihovima. Povijesne je događaje svojim deseteračkim stihovima nastojao podići na opću razinu na kojoj su dobivali viši moralni smisao. Kao argument za vlastito stvaralaštvo Kačić navodi folklornu književnost, ne samo kao jedinu tradiciju na koju se puk mogao osloniti nego i zato što se u toj književnoj vrsti „ostvaruje prirodan i jednostavan način izražavanja, a on je sam po sebi temelj istine“ (Fališevac 2007: 98-101). Jednostavnim je izrazom, bliskim narodu, te sadržajima koji intrigiraju njegovu svakodnevicu, Kačić postao uzorom brojnim naraštajima pučkih pjesnika pa tako i onima s otoka Paga.

Kačić je za paške pučke pjesnike bio *junak* među pjesnicima te izvor pjesničke inspiracije, što naglašava i Šugar svojim stihovima oslovljavajući Kačića *častni pismažija*:

*Ja ću sada zapivati glasno / i u pismi spomenuti časno / a našega
častna pismažiju / Milovana Kačića Andriju // Pismažije mnoge su
našle / od kojizih pisme su izašle, / al' se kod nas još radio nije /
onakova častna pismažije.* (Šugar 2007: 155-156)

Istina na kojoj je Kačić insistirao unutar svojih pučkih spjevova, ali i ostali pučki autori, razlikuje se od historijski potvrđene istine. Riječ je o istini koja odražava sustav vrijednosti i vrline zajednice. Ona proizlazi iz slike prošlosti očuvane unutar kulturnoga pamćenja zajednice, a odgovara aktualnim društvenim okvirima te zajednice, odnosno njezinu identitetu. Takva slika prošlosti ne proizlazi iz službene povijesti, koja se u kontekstu teorije kulturnoga pamćenja i sjećanja promatra kao „nepotpuna rekonstrukcija nečeg čega više nema“ (Nora 2006: 25), već iz prošlosti koja je rezultat pamćenja kolektiva. Takvo je pamćenje apsolutno te bilježi samo sličnosti i kontinuitete u nastojanju da izgradi jedinstvenu i konzistentnu sliku prošlosti koja bi odgovarala identitetu

⁴ Horacijeva ideja o književnosti kao onoj grani umjetnosti koja treba poučiti i zabaviti (*aut prodesse, aut delectare volunt poetae*) svoje recipijente, u pučkoj se književnosti uvelike ostvarila postavši njezinim prepoznatljivim obilježjem.

grupe u sadašnjosti (Assmann 2005: 49). Riječ je o prošlosti koju oblikuje pamćenje, odnosno kulturno pamćenje koje u suvremenu teoriju uvodi Jan Assmann. Kulturno je pamćenje artifično i fiksno te se temelji na čvrstim uporištima u prošlosti koju priziva kroz tekstove i druge forme reprezentacije (Assmann 2006: 24-25). Takvo pamćenje ima svoje posebne prenosiocice, a u paškoj otočkoj sredini to su pučki pjesnici koji *prisjećajnu* prošlost svojega kraja pohranjuju poetskim okvirima svojih pučkih pjesama.

Povijest je unutar pučkih ostvarenja „shvaćena i prikazana kao poprište na kome se vode i gube bitke za moralna načela“ (Zečević 1986: 140) pri čemu je slika tako dane povijesti crno-bijela i apstrahirana, odnosno njezini junaci predstavljaju određene vrline kojima pučka djela potvrđuju i učvršćuju željeni svjetonazorski okvir zajednice. Grgo Peranić, pučki pjesnik iz Stare Novalje, tako donosi pjesmu kojom apostrofira domovinu kroz vrline ljubavi i poštenja:

*Ja te sanjam kao vilu / obučenu svu u bijelu, / ljepoticu dragu, milu,
/ i slobodnu zemlju cijelu. // Uzdignuta hodiš čela, / ko nevjesta na
vjenčanje, / plod ljubavi izli na nas, / blagoslova blagostanje. // Tebi
pjevam, domovino, / skupa s djecom u tuđini / što s ponosom hrle
k tebi, / lijepoj svojoj domovini. (Crnković 2011a: 252)*

II. a. Pohranjivanje povijesnih i aktualnih događaja pučkim stihovima

Prenoseći značajne povijesne i aktualne događaje unutar zajednice, pučka se književnost nastoji predstaviti kao odraz stvarnosti, što pučki autori često naglašavaju unutar predgovora i pogovora svojih djela, a to se nastojanje odražava i u potrebi pučkoga teksta za cjelovitošću pripovijedanja pri kojemu autori nastoje jasno i nedvosmisleno prenijeti pouku čitateljima. Pučki su autori stoga često veoma angažirani te jasno iznose svoje stavove čime se ostvaruje aksiološka funkcija pučkoga teksta te, s njome povezana, apelativna funkcija kojom se nastoji privući pozornost čitatelja. Pri tome pučki autori nerijetko nastoje oblikovati i jedinstveni svjetonazor čitatelja, čime se očituje ideološka funkcija njihovih tekstova. Tim je funkcijama podređena estetska funkcija, međutim, to ne znači da je ona potpuno potisnuta, već se ostvaruje u artifičnim književnim postupcima koji su unutar pučkih ostvarenja često šablonski.

Aktualnosti svojega doba pjesmom je ovjekovječio pučki pjesnik iz Novalje Anton Šuljić Boškinac. Prva od ukupno devet političkih pjesama njegove rukopisne zbirke jest *Pisma od plemena Crnkovića i nevire naroda*. Njome se

dotiče aktualne političke tematike na otoku Pagu, a to su česti sukobi s Rabom. Boškinac pri tome donosi jednu od znakovitih epizoda tih sukoba zauzimajući svoj stav i odabirući stranu koju sugerira i čitatelju:

Poslušaj me, moje dobro milo, / Jedno vrime ča se dogodilo: / Kad Rabljani na Lun dolazili, / Ne b' Novaljci z Luna potirali. // Porti njiman odoše Novaljci, / Svi srčano kajno i Kotarci, / A prid njiman Šime Crnkoviću, / Bog mu dao na non svitu sriću. // Ča će reći kad je sklad i vira, / Tiraše ih nazad bez obzira. / Veruj meni, brate, do istine, Ne daše im tad sići masline. (Crnković 2003: 117)

Prilikom opjevavanja povijesnih osoba i zbivanja pučki tekstovi nastoje potvrditi svoju autentičnost, stoga njihovi autori navode izvore, dokumente te nabrajaju svjedoke zbivanja koje svojim djelima žele ovjekovječiti. Takvim potkrepljivanjem građe nastoje čitatelje uvjeriti u ispravnost pouke koju im u konačnici žele prenijeti, a upravo je težnja za autentičnošću ono što pučke tekstove čini književnim svjedocima zajednice u kojoj nastaju i čije vrijednosti prenose. Tako unutar svoje zbirke *Pučki spjev nekih glavnih historijskih događaja otoka Paga* (1968.) Iveša ni u jednoj od svojih devet pjesama povijesne tematike i epske strukture ne izostavlja temporalne obrasce kojima utvrđuje prostorni i vremenski okvir radnje te potvrđuje njezinu istinitost:

Na hiljadu još i tri stotine, / devedeset i sedme godine, / više činu paški poglavari, / poglavari i paški pisari. // U potaji aprilskoga dana, / biše tajna sjednica sazvana, / radi Zadra osiljena grada, / a njihove nevolje i jada. (Šuljić Iveša 1968c: 108)

III. Pučka književnost kao dio kulture pamćenja i sjećanja

Težnja za vjernim opisivanjem i bilježenjem povijesnih osoba i događaja u osnovi je pučke poetike koja ih time nastoji spasiti od zaborava. Zbog tih temeljnih svojstva pučku književnost možemo sagledavati unutar teorijskoga okvira kulture pamćenja i sjećanja (Brkljačić-Prlenda 2006) te promatrati način na koji njezini tekstovi djeluju mnemotehnički. Funkcija pučke književnosti unutar tih se okvira ostvaruje u pohranjivanju, prenošenju, ali i oblikovanju dijelova kulturnoga pamćenja zajednice, a koje izgrađuje i učvršćuje njezin identitet. Prilikom pohranjivanja sjećanja pučki su tekstovi veoma selektivni te pohranjuju one dijelove prošlosti kojima se podcrtavaju „one vrijednosti koje oblikuju identitet i utječu na stvaranje etičkih normi“ (Ćurković 2009: 608).

Paški su pučki pjesnici na isti način pristupali svojoj povijesnoj zbilji uzimajući iz nje one dijelove koji su potvrđivali njezinu *slavnu* prošlost i učvršćivali tradicionalni identitet otočne zajednice. Tako su, uz domoljubne, kod pučkih su pjesnika zastupljene i junačke pjesme u kojima je naglasak na narodu kao junačkome kolektivu te pouci koja je uvijek usmjerena prema veličanju domoljublja te duhovnih načela i junačkih vrlina.

Najstariji poznati pučki pjesnik Šime Šugar Ivanov iz Kolana ističe se upravo zbirkom junačkih i povijesnih pjesama (Šugar 2007), a pjesmom bukoličkoga ugođaja *Dvi vile* uzvisuje sve junake narodnih i Kačićevih pjesama. U skladu s književnom tradicijom, Šugar zaziva pomoć vila prilikom opjevanja događaja iz hrvatske *slavne prošlosti* te preko ljepota i vrlina tih mitoloških bića iznosi hvalu domovini:

Ponosi se da je zovu vilon, / Ponosi se da zna striljat strilon, / Ponosi se a je bajalica, / Ponosi se da je gatalica. (...) // Ponosi se rumenin usnicam, / Ponosi se zlatnin naušnicam, / Ponosi se i čelon i vraton, / Nakićenin biseron i zlaton. (Crnković 2003: 45)

Kataloškim opisom vile Dilberkinje, u petrarkističkoj maniri, Šugar uzvisuje tu junakinju mitološkoga svijeta koja se javlja kao simbol hrvatske tradicije, junaštva i domoljublja. Zaziva i vilu Hrvaticu te vilu Velebita, koje simboliziraju drevnu hrvatsku prošlost te njezine korijene, stabilnost i tradiciju koju nastoji fiksirati svojim stihovima i ugraditi u pamćenje zajednice.

Osim Šugara, opjevanju hrvatskih povijesnih junaka posvetio se i Radoslav Dabo Slave iz Novalje. Njegov je junački pučki spjev posvećen hrvatskome kralju Tomislavu, a nosi naslov *Kralj Tomislav, sjaj hrvatske slave*. Spjev ima oko 3 430 strofa i ispisan je na 383 stranice, a nastao je po predlošku povijesnog romana Velimira Deželića *Hrvatske slave sjaj* (Crnković 2003: 152) te je po broju strofa jedan od većih paških pučkih spjevova. Unutar njega pjesnik, kroz stereotipni pučki obrazac, donosi angažirani opis boja Hrvata s Mađarima:

Kralj Tomislav zatrubiti dade / I zapovijed svojim izdade, / Da se ima sada navaliti, / Sa svih strana hrabro udariti. (...) // Urlicima bjesim' od divolja / Kušala je horda Zoltanova / Juriš smesti viteštva silnoga / Tomislava kralja hrvatskoga. // K'o pomamni oni se činjahu, / Svim silami dobit žudijahu, / Najhrabrija konjica im biše, / Kako, ikad, tako nikad više. // A u podne dana dvanajstoga / Poznalo se do kraja čistoga / Kako vojska mađarska vilena / Hametom je groznim poražena. (Crnković 2003: 157)

Prenoseći razne lokalne i nacionalne povijesne, ali i aktualne događaje, osobe, vrijednosti i običaje pučki su tekstovi ostvarivali važnu ulogu u selektiranju, pohranjivanju, oblikovanju i prenošenju sjećanja zajednice, a sjećanje na prošlost „stvara zajednicu, legitimitet, autoritet i povjerenje“ (Assmann 2006:50), odnosno učvršćuje njezin identitet. Prisjećajući se svoje zajedničke prošlosti, zajednica učvršćuje svoj identitet, odnosno njezini se članovi prepoznaju prema zajedničkoj priči koju dijele, a upravo je čuvanje „za vječnu uspomenu“ svih sadržaja koje obrađuju često osnovni motiv pučkih autora. Težnja za očuvanjem sjećanja navodi ih na bilježenje brojnih podataka iz njihove okoline, a ono je ponekad toliko izraženo da kompozicija njihovih djela prelazi u suhoparno, detaljno nabranje i nizanja osoba, događaja, toponima pa čak i naziva raznih predmeta. Ivešina zbirka pučkih pjesama *Novaljski kuriozeti* (1968.) primjer je takva bilježenja kojim autor nastoji sažeti i pohraniti sve ono što je činilo novaljsku svakodnevicu s početka 20. stoljeća te određivalo njezin identitet.

Škrinja, komo i škrinjica, / polica, kavalet i slamnica, / kvadar, križ, šofo i kočeta, / kabal, vrčina i zipka od diteta. // Metla od brneštre i škamlić, / prava žlica i kacolić, / zingani pijati i terina, / napa namisto valtrina. // Vrč od porculana / na komu piše, / „Bevi Piere, bevi Marko, / danas malo, sutra više! // (...) // Lub, žrna i muninel, / grdaše i par padel, / kopanjica, pot i potić, / bocun stakleni i žmuljić. // Prostirka ka je / va Zadru otkana, / metla moderna, ka je / s crljenim špagom protkana. // Debeli biljac veli, / i lancun beli, / klupa i tavula. (Šuljić Iveša 1968a: 93)

U okviru teorija sjećanja i pamćenja pučka književna djela ostvaruju važnu društvenu funkciju prenošenja kolektivnoga pamćenja, čime stječu ulogu u izgradnji i učvršćivanju identiteta zajednice. Upravo su suvremene teorije kulture te pristupi u analizi izgradnje i reprezentacije identiteta zajednice naglasak stavili i na rubne književne oblike poput usmene i pučke književnosti. Usmena je književnost prepoznata kao važan medij pohranjivanja i prenošenja kulturnoga naslijeđa (Havelock 2003), a takav se pristup može primijeniti i na djela pučke književnosti. Kako bi se očuvalo, sjećanje se mora predstaviti u konkretnome obliku, u obliku događaja, osobe, mjesta, ono se mora oblikovati naracijom da bi se doživjelo osjetilima. Promatrajući prelazak s usmenosti na pismenost arhajskoga grčkoga društva, Havelock zaključuje kako je grčka književnost bila pjesnička jer je pjesništvo obavljalo društvenu funkciju očuvanja naslijeđa prema kojemu su Grci živjeli, a uspješno se pamćenje gradi ponavljanjem te ga

pospješuje proces narativiziranja poruke kroz slikovito i metaforičko izražavanje (Havelock 2003).

Priču o tragičnom potonuću antičke Cisse i postanku Caske, odnosno poznatu etiološku predaju s Paga, stihovima je oblikovao Berto Krešimir Balabanić sačuvavši tako i sjećanje na nekadašnji antički lokalitet, ali i prenoseći pouku o prevlasti duhovnih nad materijalnim načelima koja su, prema predaji, doveli do potonuća Cisse:

Dvi su sestre živile u Caski, / muž je Kaji patricij bogati. / A Laura, žena siromašna, ni za Božić ne imaše brašna. // (...) // Uzme dicu i trči uz brdo, / a kamenje poče pucat tvrdo. / Stižu gore, ne odahne s puta, / nesta Caske, more je proguta! // Od tad prođe već vikova dosti, / a legenda dalje se prenosi. / Tu legendu i ja sam naveo: / rad' dvi sestre da se grad proseo! (Balabanić 2007: 94-96)

III. a. Pohranjivanje i prenošenje kolektivnog pamćenja zajednice

Autoritet teksta smješten je u sadašnjost u kojoj se koriste „samo oni elementi prošlosti koji se podudaraju s našim osjećajem onoga što nas trenutno pokreće“ (Knapp 2006: 90). Kada je riječ o tekstovima pučke književnosti, njihovo selekciji prethodi selekcija zajednice koja ih uvjetuje, stoga pučki autori odabiru one dijelove prošlosti koji odgovaraju društvenim okvirima zajednice unutar koje nastaju, a često obrađuju i njezine aktualnosti. Na području otoka Paga aktualne su bile emigracije te odlasci *na brod* koji je stanovništvo prevezio iz tada siromašnoga otoka u bogatije zemlje, stoga su oni postali čest motiv pučkih stihova te tema brojnih pučkih pjesama.

Ljubavna pjesma s tematikom iščekivanja sačuvana je u pjesmarici Jelene Dabo Peranić Kapitanove, a pjesme iseljeničke tematike oblikovao je i Šime Škunca Migalov koji je očitio patnje mladih ljudi koji su bili primorani tražiti posao u Americi te im posvetio sljedeće stihove:

Al' su meni i gore žalosti / što podnosim u mojoj mladosti: / moje društvo devertit se ide, / a ja jadan rabotat gredem. // Sad promisli, moja bila vilo, / je l' mi lako Ameriki bilo, / ovakove trpiti žalosti, / a u mojoj najboljoj mladosti. (Crnković 2011a: 41)

Jelena Dabo Peranić pjesmu je naslovila po adresatu, *Mladiću*, a ona je odraz mnogih ljubavnih žudnji, nadanja i strepnji koja su ispunjavala mjesece i godine brojnih Novaljki koje su iščekivale povratak svojih supruga i zaručnika:

Bonaca je u novaljskoj vali, / u mom srcu burni oganj pali, / čezne more odovlec dovika, / sanjo moja, željo privelika. // Velike si zadao mi riči: / „Zbogom, draga, ljubav dušu liči. / Kad se vratim s plovitbe po moru, / vodit ću te svomu starom dvoru.“ // Svog mornara sada virno čekam, / molim Boga, telu spokoj vapim. // Kad dojadri svomu rodnom kraju, // svi će zvoni zvonit na vinčanju. (Crnković 2011b: 332)

Događaj od iznimne važnosti za suvremenu je pučku pjesmu Domovinski rat, koji se često kao motiv ili tema pojavljuje i unutar pučkoga pučkog pjesništva pa se i u obradi toga motiva ističe uloga pučke pjesme u pohranjivanju i prenošenju kulturnoga pamćenja zajednice. Pritom naglasak nije na činjeničnoj, već upamćenoj povijesti koju je zajednica prepoznala kao važan izvor vrijednosnih orijentacija i simbola. Pučkim je stihovima motiv Domovinskoga rata versificirao i novaljski pjesnik Ante Peranić Zulov u pjesmi *Dragim našim braniteljima fronti u Otočcu 1993*:

Branitelji dragi od Novalje, / Ka vas spremno na vojnicu šalje, / Da branite milu domovinu / Kroaciju staru didovinu. // Branite je hrabro i razumno, / Isto tako mudro, te uljudno. / Protivniku verovat nemojte, / Uvik budno na oprezu stojte! (Crnković 2003: 379)

Prenoseći određene dijelove kolektivnoga pamćenja, pučka književna ostvarenja potiču stvaranje predodžbe o određenom dijelu hrvatske prošlosti naglašavajući pri tom njezine slavne i pobjedničke trenutke. Stvaranjem takvih predodžaba, pučka književnost ne samo da prenosi i učvršćuje dijelove kulturnoga pamćenja već i selekcijom određenih povijesnih događaja utječe na sliku prošlosti zajednice u sadašnjosti, odnosno oblikuje njezina sjećanja.

Halbwachs naglašava da pamćenje čuva samo one dijelove prošlosti koje društvo „može rekonstruirati u svakoj epohi sa svojim odgovarajućim relacijskim okvirom“ (Assmann 2006: 56), što znači da se iz sačuvanoga kolektivnog pamćenja⁵ unutar pučkih tekstova može iščitati određeni relacijski okvir društva unutar kojega su nastali, odnosno njezin identitet.

⁵ Maurice Halbwachs preteča je teorija kolektivnoga pamćenja koji je u svojim radovima razvio koncept kolektivnoga pamćenja (*mémorie collective*) tvrdeći je pamćenje društveni, a ne individualni fenomen te kako ono ima izvor u sjećanju različitih grupa kojima pojedinac pripada. Sjećanja pojedinca tako su uvijek rezultat komunikacijskih

Povezanost kolektivnoga identiteta s pamćenjem naglašava i Nora tvrdeći da ponovno otkrivanje pripadnosti „postaje izvorom i skrovitim značenjem identiteta“ (Nora 2006: 23-43), te Assmann koji ističe međuovisnost *figura sjećanja* i identiteta. Naime, pamćenje nije samo prostorno i vremenski konkretno, već i identitetski konkretno jer je vezano „uz stanje stvarne i žive grupe“ (Assmann 2006: 47-78), a figure sjećanja su „istodobno modeli, primjeri i neka vrsta pouka, u njima je iskazano opće stajalište grupe; oni reproduciraju ne samo njezinu prošlost, već definiraju i njezino biće, njezine značajke i slabosti“ (Assmann 2006: 55), odnosno njezin identitet.

IV. Zaključak

Fiksiranjem i prenošenjem određenih dijelova kolektivnoga pamćenja pučka književnosti sudjeluje u izgradnji, reprezentaciji i čuvanju identiteta zajednice ispunjavajući jednu od svojih važnih uloga unutar nje. Pri tome pučka književnost, svojom konzervativnošću i inzistiranjem na čuvanju postojećih društvenih obrazaca, pripada tradicionalnoj domeni kulture nekoga društva te svojim sadržajima omogućuje kontinuitet prijenosa kulturnih vrijednosti. Time se potvrđuje Assmannov zaključak kako je funkcija čuvanja pamćenja grupa izvorno pripadala pjesniku (Assmann 2006: 65), a u usmenoj i pučkoj književnosti ta se funkcija nastavlja i danas.

Važnu ulogu jezika u kulturnoj akumulaciji i povijesnom prenošenju ističe i antropolog Edward Sapir (1985: 19-33). Jezik pučke pjesme također sudjeluje u prenošenju kulture zajednice unutar koje nastaje kako svojim oblikom (lokalni govor, arhaizmi, dijalekt) tako i sadržajem. On čuva sjećanja na tradicijsku kulturu i prošlost zajednice unutar koje nastaje, a sjećanjem na zajedničku prošlost oblikuje se sama zajednica i učvršćuje njezin identitet. Pučka se književnost otoka Paga stoga ne iscrpljuje samo u didaktičkoj, zabavlačkoj i utilitarnoj funkciji, već ima i važnu mnemotehničku ulogu unutar zajednice.

Literatura

Jan Assmann, *Kultura pamćenja*. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama, Vrijeme, Zenica 2005.

Jan Assmann, „Kultura sjećanja“. *Kultura pamćenja i historija*, Golden marketing, Zagreb 2006., 47–78.

procesa te nastaju unutar društvenih okvira (*cardes sociaux*) koji oblikuju i stabiliziraju sjećanje.

- Berto Krešimir Balabanić, Radovan i Ljudmila. Matica hrvatska, Zagreb – Novalja 2007.
- Maja Bošković-Stulli, „Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti“. Umjetnost riječi, XI, br. 3, 1967., 237–262.
- Maja Brkljačić, Sandra Prlenda. „Zašto pamćenje i sjećanje?“ Kultura pamćenja i historija. Golden marketing, Zagreb 2006., 9–18.
- Nikola Crnković, Paška pučka poetika. Kao povijestni govor, Denona, Zagreb – Novalja 2003.
- Nikola Crnković, Paška pučka poetika 3. Novalja i Stara Novalja. Grad Novalja i Matica hrvatska – ogranak Novalja, Novalja 2011.a.
- Nikola Crnković, Paška pučka poetika 2. Lun, Jakišnica, Novalja. Grad Novalja i Matica hrvatska – ogranak Novalja, Novalja 2011.b.
- Jasna Ćurković, „Izgradnja identiteta na temelju pamćenja i zaborava“. Identitet Like: korijeni i razvitak, knjiga II. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Gospić 2009., 607–622.
- Dunja Fališevac, „Kačićeva poetika u kontekstu poetičkih programa hrvatske književne kulture 18. stoljeća“. Fra Andrija Kačić Miošić i kultura njegova doba, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 2007., 98–101.
- Eric A. Havelock, Muza uči pisati. Razmišljanja o usmenosti i pismenosti od antike do danas. AGM, Zagreb 2003.
- Hans Robert Jaus (Jauss), „Književna istorija kao izazov nauci o književnosti“, Teorija recepcije u nauci o književnosti, Nolit, Beograd 1978.
- Steven Knapp, „Kolektivno sjećanje i stvarna prošlost“. Kultura pamćenja i historija, Golden marketing, Zagreb 2006., 81–109.
- Anamarija Kurilić, „Otok Pag od prapovijesti do kraja antičkoga razdoblja“. Toponimija otoka Paga, Sveučilište u Zadru, Zadar 2011., 51–91.
- Pierre Nora, „Između pamćenja i historije. Problematika mjesta“. Kultura pamćenja i historija, Golden marketing, Zagreb 2006., 23–43.
- Edward Sapir, Ogleđi iz kulturne antropologije, Prosveta, Beograd 1984.
- Ivan Iveša Šuljić, Novaljski kuriozeti. autograf, Novalja – Rijeka 1968.a.
- Ivan Iveša Šuljić, Novaljske svaštice, autograf, Novalja – Rijeka 1968.b.
- Ivan Iveša Šuljić, Pučki spjev nekih glavnih historijskih događaja otoka Paga, autograf, Novalja – Rijeka 1968.c.
- Šime Šugar Ivanov, Pjesme, Župni ured Kolan, Kolan 1997.
- Divna Zečević, „Rastvaranje formula tradicionalne usmene poezije – formule pučkih pjesama“, Narodna umjetnost, 8, br. 1, 1971., 19–41.

- Divna Zečević, „Pučki književni fenomen“.Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1, Usmena i pučka književnost, Liber – Mladost, Zagreb 1978., 357–656.
- Divna Zečević, Književnost na svakom koraku (Studije i članci), Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, RO „Zagreb“, Samobor 1986.
- Divna Zečević, Prošlost u sadašnjosti (Popularnost pučkog književnog mišljenja), Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, RO „Zagreb“, Čakovec 1991.
- Šime (Zakarijin)Zubović, Tragovi zavičaja, otok Pag, „Josip Turčinović“ d. o. o., Pazin 2014.

Sažetak

Pučko pjesništvo otoka Paga predstavlja opsežnu građu te pokriva razne tematske cjeline, a zapisi pučkih tekstova s toga otoka sežu u 19. stoljeće. Osim što su zapisane, pučke su se pjesme pjevale na kanat čiji je cilj prenijeti određenu pouku koju treba upamtiti pa je takvo izvođenje primjer mnemotehničkoga poetskog oblikovanja. Bilo da je riječ o predajnoj baštini bilo o povijesnim i lokalnim događajima te junacima, paški su pučki pjesnici priče o njima oblikovali jer su ih prepoznali važnima unutar otočne zajednice i vrijednima sjećanja koja su činila dio identiteta otoka. Pučke su pjesme pohranjivale i oblikovale sjećanja na prošlost otočne zajednice koja ih je prihvaćala, a prisjećanjem na zajedničku prošlost stvara se legitimitet, autoritet i povjerenje, čime se učvršćuje i identitet zajednice. Radom će se analizirati odabrane paške pučke pjesme te pokazati u kojoj mjeri i na koji način pohranjuju i oblikuju identitet otočke zajednice.

PHENOMENON OF FOLK POETRY OF THE ISLAND OF PAG AND IT'S ROLE IN THE COMMUNITY

(Summary)

Folk poetry of the island of Pag presents extensive material and covers a variety of topics. The records of folk texts of that island of Pag date back to the 19th century. Except as written, folk songs were perform na kanat which aim is to transfer the specific lesson that needs to be remembered so such performance is an example of mnemonics poetic design. Whether is about of historical heritage or local events and heroes, folk poets of Pag created

stories about them because they were recognized as a relevant within the island community and valuable memories that formed part of the island's identity. Folk songs are storing and formed memories of the past of the community in which they are accepted, and by remembering of common past community creates the legitimacy, authority and confidence, which reinforces its identity. This paper will analyze selected folk songs of the island and show in what way they store and shape the identity of the island's communities.

Keywords: Pag, folk poetry, identity of the community, cultural memory, past